

Esparverany, -verenc, V. esparavany Esparvillar, V. espavilar (PAVIL) Esparvorisat, esparvorit, encruaments d'esparverat amb aterrorisat, espaordit (cast. despavorido)

ESPASA, del ll. ΣΠΑΘΑ 'pala de teixidor', 'espàtula', 'espasa ampla i llarga', i aquest, del gr. σπάθη id.; la forma catalana, com també l'oc. ant. *espaza*, l'it. *spada* i probablement les d'altres llengües o dialectes romànics parteixen d'una variant *SPAΘA amb què el ll. vulgar provà d'imitar el so fricatiu del mot originari, en la pronúncia del gr. hellenístic. □ 1.ª doc.: 1252.

«Caxa de fula d'espases --- 2 sol.» en una lleuda de Tortosa de 1252 (Alart, *RLR* iv, 256); «portava sa lança en sa mà, e sa espasa per son coll», Lull (*Blanq.*, *NCL* i, 237.2; *Merav.*, *NCL* ii, 66); «que no-s podien valer ab les lansas e trasqueren les *spases* --- se defenés fortment ab la *spasa*», Desclot (§ 143, *NCL* iv, 157.15, 157.18); *espasa*, *VidesR*, f° 10v1; doc. cancel·leresc de 1324 (Finke, *Acta Ar.* iii, 453); «un coltell de ança --- una *spasa* ---», SdUrgell, 1400 (*BABL* vi, 478). La Cròn. de Jaume I vacilla entre aquesta forma i *espa*: «exim a les vistes, nostres perpunts vestits e les *espaes* cintes», «volch metre mà a la *espa*» (Ag., 57, 44) però també «oyda la missa de sent Esperit nos cenyim la *espasa*» (29). Aquesta, en efecte, és una variant ben estesa en el S. XIII, i després i tot: en un doc. de Templers que sembla ser en llengua d'aquesta centúria (Miret, *TempH*, p. 547); *espaes* en un de Tàrraga d'entre 1293 i 1300 (*BABL* vii, 230); «la corona del rey Carles e la *espa*, qui fo tramesa per l'àngel a Carles, e la *espa* de sent Mauriç», Barcelona, 1315 (Finke, *Acta Ar.* iii, 285); «corona e *espa* e çabates que eren d'or», 1328, Llibre de Privilegis de Catí (*BSCC* xv, 201); *spaa* en una crònica eivissenca que sembla del S. xiv (Macabich, *Feudalismo*, 23).

En principi i guiant-nos pel cas general de l'oposició dialectal *z/zero* (en *-esa/-ca* -ITIA, *enclusa*, *llampre(s)a*, *avesa/avea*, etc.), hauríem d'esperar que, tot havent-hi *-z-* en aquest mot al llarg dels Pirineus i en la majoria del cat. or. i bal., predominés el tractament zero en el cat. occid., i fos general en valencià; però es produïren fluctuacions en tots dos sentits (cf. «de les *malehes* e de la stretura» en Desclot iv, 165.10, malgrat d'*espasa*) i especialment tendí a introduir-se en el nostre mot la *-z-*, ben aviat, fins en valencià. S^tVicentF encara vacilla entre les dues: «lança, *spasa* e dargua, --- ab la *spasa* de vanaglòria, la *spa* se trenchà, e ab la dagua de avarícia volch-lo ferit», «hun clergeu sab toquar l'arpa, e va ab *spasa*» (*Quar.*, 40.209, 5.146), «una persona és ferida ab la *spasa* del dyable» (*Serm.* i, 270.12), «quan tu dius —Pel cap de Déu! — ara li llesves lo cap ab la *spasa* de la llengua» (*Serm.* i, 66.13).

I és que, des d'aquelles dates, la forma *espasa*, almenys en el seu significat primordial, ja va quedant generalitzada a tota la llengua viva: «Cató, com se getà sobre la punta de la *spasa*», Ant. Canals (*Providència*, *NCL*, 95) i JoMartorell no n'usà d'altra: «la significança de la *spasa* és que talla a dues parts, après ab

la punta», «les nostres mans no són vehades de sonar arpa ni stuments, mas de tenir contínuament, nit e dia, la *espasa* al costat e altres armes defensives» (Ag. i, 104; ii, 105) i altres tres o quatre en cita d'ell *AlcM*; «l'amor alça sa veu plena, / Justícia abaxa la *spasa*», Timoneda (*Da-li Miquel*, *BRAE* v, 509); la frase «entre l'*espasa* i la paret» a Castelló (com per tot), Borràs Jarque (*BSCC* xv, 243). S'ha mantingut *espa* en accs. secundàries: el nom de l'aranya *espaenca* és encara *espa* a Bna. c. 1355 («que la lba. carnícera de la *espa*, de la lunada e de tros, e de tot altre pex, sia venuda 7 drs. e no més avant», *DBal.*); i en alguns noms de lloc amb el sentit d'*espadat*: *l'Espà* llogaret sota els *espadats* del Pedraforca (*TopHesp.* ii, 175), *Roca d'Espà* allà on el vell camí ral de Boí a Durro entra a la vall d'aquest poble pel portell sobre els *escarits* vessants de Barruera.

Aquesta vacil·lació inicial entre *-z-* i zero revela que el nostre mot degué tenir *ð* en el nostre territori des dels orígens romànics. Com vaig explicar en *LleuresC* (pp. 252, 255 i 299, *TopHesp.* ii, 53), això de cap manera no pot correspondre a la sorda del ll. ΣΠΑΘΑ, sinó a una base del ll. vg. ΣΠΑΘΑ, que és també la representada en oc. ant. *espaza* i en it. *spada* (car ΣΠΑΘΑ hauria donat *spata* en italià, i *espada* en oc. i cat.). És deu explicar per una imitació aproximada de la pronúncia de *θ* de σπάθη, fricativa ja en la pronúncia del grec hellenístic.

Les altres explicacions que tan porfidiosament s'han volgut donar d'aquest aparent tractament anòmal, no valen res: combinacions o suposicions arbitràries en germànic, al capdavant també merament hipotètiques (Gamillscheg, *RomGerm.* i, 176; Büch, *Studien Voretzsch*, 1927, 214ss., amb raó rebutjat per Rohlf, *ZRPb.* L, 732-5); quant a les suposicions de manlleus d'una llengua romànica a l'altra, en un cas així s'han de qualificar d'absurdes. En realitat la grafia *spada* està documentada en el mateix llatí vulgar, i no solament per glosses antigues sinó per derivats usats per autors del S. iv: *spadaster* en Firmicus Maternus i *spadola* en Ammianus Marcellinus (Walde-II.). Aquesta variant és la que es va perpetuar no sols en occità, català i italià, de Toscana i del Sud, sinó també encara en altres parlars, per ex. *spaa* a Umbria, zona on la *-r-* es conserva en les mateixes condicions que en toscà (Battisti, *BbZRPb.* xxviii, p. 166), mentre que la caiguda total de la consonant és la norma quan es tracta d'una *-d-* etimològica (*suore, peocchio, biente, peacchia* 'petjada', *fraciato* = it. *infracidito*, ib., p. 170, si bé Battisti no veu clar el cas de *spaa*, tosc. *spada*, p. 200 i 199n.).

En definitiva res no ens priva d'admetre que la base ΣΠΑΘΑ és la que predominà no solament en aquestes tres llengües romàniques sinó en la major part de la Romània, car en aquest aspecte el fr. *épée* (ant. *espee*, arcaic *espede*), el cast. *espada* i la major part dels dialectes alt-italians són enterament ambigus i tant poden correspondre a *-d-* com a *-r-*; com que aquest mot, almenys com a nom de l'espasa, no s'ha conservat en romanès, com a testimonis segurs de ΣΠΑΘΑ amb sorda,